



## ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง

### FACTORS RELATING TO BEHAVIOR OF USING HERBS FOR HEALTH CARE DURING COVID-19 PANDEMIC AMONG THAKSIN UNIVERSITY STUDENTS, PHATTHALUNG CAMPUS

Received: February 25, 2023

Revised: June 25, 2023

Accepted: June 29, 2023

ทัศนพร แจวจิราณ<sup>1</sup>, ณัฐธัญญา สนั่นก้อง<sup>1</sup>, นัชมีน เจ๊ะกา<sup>1</sup>,  
 สุกัญญา กำลังมาก<sup>1</sup>, ยมม พิทักษ์ภาวสุทธิ<sup>1\*</sup>

Tassadaporn Jaewijan<sup>1</sup>, Natthanicha Sanankong<sup>1</sup>, Nasmeeen Cheka<sup>1</sup>,  
 Sukanjana Kumlungmak<sup>1</sup>, Yamon Pitakpawasutthi<sup>1\*</sup>

#### บทคัดย่อ

ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 การรักษาการติดเชื้อต้องใช้งบประมาณสูงทั้งการรักษา การนำเข้ยาและวัคซีนจากต่างประเทศ การใช้สมุนไพรเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง เพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ ทักษะและพฤติกรรม และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา สถิติไคสแควร์ และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.49 มีช่วงอายุ 20-22 ปี ร้อยละ 64.94 ไม่มีโรคประจำตัว ร้อยละ 96.10 และได้รับข่าวสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต ร้อยละ 75.58 ระดับความรู้ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 54.29 ทักษะอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 80.52 และพฤติกรรมอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 76.11 จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม ได้แก่ คณะที่ศึกษา ( $\chi^2=42.160, p\text{-value} = 0.004$ ) ความรู้พบความสัมพันธ์ทางบวกระดับน้อยมาก ( $r = 0.100, p\text{-value} = 0.044$ ) และทักษะพบความสัมพันธ์ทางบวกระดับน้อยมาก ( $r = 0.390, p\text{-value} = 0.000$ ) ตามลำดับ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ควรมีการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในการดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ต่อไป

คำสำคัญ: ความรู้, ทักษะ, พฤติกรรม, สมุนไพร, โควิด-19

<sup>1</sup> สาขาการแพทย์แผนไทย คณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง

Department of Thai Traditional Medicine, Faculty of Health and Sports Science, Thaksin University, Phatthalung Campus

\*Corresponding author E-mail: yamon.p@tsu.ac.th



### Abstract

During the COVID-19 situation, the treatment of COVID-19 infection requires a high budget for the entire treatment as well as importing preventive medicines and vaccines. Therefore, using herbs is another option to take care of health in the situation of COVID-19. This research is survey research aims to study the level of knowledge, attitudes and behaviors as well as to study the factors related to behaviors of using herbs for healthcare in the COVID-19 Situation. The research tools consisted of a general information questionnaire and a questionnaire on knowledge, attitudes and behaviors regarding the use of medicinal herbs for health care. The datasets were analyzed by descriptive statistics, Chi-square test as well as Pearson's correlation coefficient.

The results showed that the majority of the respondents were female 66.49%, aged 20-22 years 64.94%, had no underlying disease 96.10%, and received news from internet media 75.58%. Most of the knowledge levels were moderate 54.29%, attitude levels were high 80.52% and behavior levels were low 76.11%. According to the study, factors that correlate with behavior were faculty ( $\chi^2=42.160$ , p-value = 0.004). Knowledge showed very little positive correlation ( $r = 0.100$ , p-value = 0.044) and attitude showed very little positive correlation ( $r = 0.390$ , p-value = 0.000), respectively.

From the results of this research, knowledge about the use of herbs should be strengthened in order to achieve strength and sustainability in taking care of health in the future situation of COVID-19.

**Keywords:** Knowledge, Attitude, Behavior, Herbs, COVID-19



## บทนำ

องค์การอนามัยโลกประกาศโรคโควิด-19 ระบาดใหญ่ (Coronavirus Pandemic) เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2563 พบผู้ป่วยรายใหม่ทั่วโลกเพิ่มขึ้นวันละประมาณ 3,000-4,000 ราย มีผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นวันละประมาณ 200-300 ราย สำหรับประเทศไทยกระทรวงสาธารณสุขออกประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดให้โรคโควิด-19 เป็นโรคติดต่ออันตราย เพื่อประโยชน์ในการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคติดต่ออันตราย ในระยะต่อมาได้พบการแพร่ระบาดใหญ่เป็นการติดเชื้อ เป็นกลุ่มก้อน<sup>(1)</sup> เนื่องจากเชื้อสามารถติดต่อโดยฝอยละอองขนาดเล็กจากจุกและลำคอ การไอ จาม การพูดคุย การสัมผัสใกล้ชิด การสัมผัสที่ปนเปื้อนตามพื้นผิว ส่งผลให้เกิดการติดเชื้ออย่างรวดเร็ว ซึ่งมีอาการแสดง เช่น ไอ เจ็บคอ น้ำมูกไหล ครั่นเนื้อครั่นตัวและไข้ บางรายอาจพบอาการจุกไม่ได้กลืน ลื่นไม่รับรส ตาแดง มีผื่น ท้องเสีย บางรายอาจรุนแรงอาจพบปอดอักเสบร่วมด้วย<sup>(2)</sup>

การรักษาการติดเชื้อต้องใช้องค์ประกอบสูงทั้งกระบวนการรักษาและการนำเข้ายาและวัคซีน ป้องกันจากต่างประเทศ การป้องกันและดูแลตนเองไม่ให้เกิดเชื้อรวมถึงการปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ ที่หน่วยงานของรัฐได้ประกาศจึงเป็นแนวทางในการลดจำนวนการติดเชื้อได้<sup>(3)</sup> การพัฒนางานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกสนับสนุนให้ประชาชนเห็นถึงคุณประโยชน์ในการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น<sup>(4)</sup> การใช้สมุนไพรจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพช่วงการระบาด อาทิ ฟ้าทะลายโจร กระชาย ขมิ้นชัน มะขามป้อม ขิง ข่า หอมแดง กระเทียม เป็นต้น<sup>(5)</sup>

ปัจจุบันกระแสความตื่นตัวในเรื่องของการใช้สมุนไพรกับการดูแลสุขภาพมีมากขึ้น ส่วนหนึ่งเนื่องจากยาแผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ บางชนิดให้หายขาดได้ ประชาชนส่วนใหญ่จึงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ โดยเน้นการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค โดยการเลือกรับประทานอาหารจากพวกพืชผักสมุนไพรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสมุนไพรนอกจากจะเป็นประโยชน์ทางยาแล้วยังปลอดภัยจากสารเคมีอีกด้วย<sup>(6)</sup> จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า สมุนไพรสามารถนำมาบรรเทาหรือรักษาอาการเบื้องต้นเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 นิสิตจึงควรหันมาให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีคุณค่าที่มีอยู่ใกล้ตัวให้เกิดประโยชน์ และจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี Knowledge Attitude Practice (KAP) ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กันในหลากหลายมิติ ซึ่งเชื่อว่าหากบุคคลใดมีทัศนคติที่ดีจะส่งผลให้มีพฤติกรรมที่ดีและพฤติกรรมที่ดีจะส่งผลให้บุคคลมีทัศนคติหรือความคิดที่ดีด้วยเช่นกัน<sup>(7)</sup>

คณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง เป็นคณะที่มีการเปิดสอนหลักสูตรการแพทย์แผนไทยบัณฑิต รวมถึงหลักสูตรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ จึงได้มีการส่งเสริมให้นิสิตและบุคลากรในมหาวิทยาลัยหันมาใช้สมุนไพรไทยที่อยู่ใกล้ตัว เพื่อดูแลสุขภาพตนเองในช่วงสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 และเป็นการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของการใช้สมุนไพร

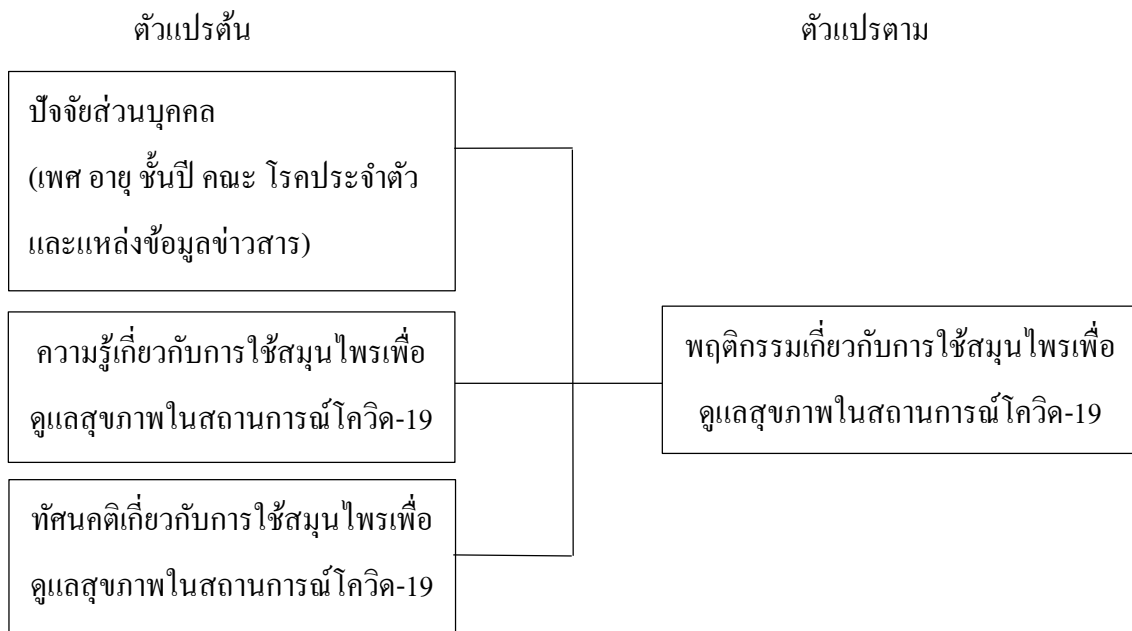


เพื่อคุณภาพในช่วงสถานการณ์การระบาดโควิด-19 ของนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง  
เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมความรู้ในการใช้สมุนไพรไทยให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

### วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความรู้ ทักษะและพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อคุณภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อคุณภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง

### กรอบแนวคิดการวิจัย



### ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บข้อมูลระหว่างเดือน กันยายนถึงตุลาคม พ.ศ. 2565

#### ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชาชนที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ คือ นิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง จำนวน 8 คณะ ได้แก่ คณะนิติศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ คณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน คณะอุตสาหกรรมและการเกษตรและชีวภาพ และคณะศึกษาศาสตร์ รวมทั้งสิ้น 2,735 คน (กลุ่มภารกิจทะเบียนนิสิตและบริการศึกษา มหาวิทยาลัย



ทักษิณ, 2565) มีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ จำนวน 8 คณะ ได้แก่ คณะนิติศาสตร์ จำนวน 58 คน คณะวิทยาศาสตร์ จำนวน 79 คน คณะวิศวกรรมศาสตร์ จำนวน 18 คน คณะพยาบาลศาสตร์ จำนวน 30 คน คณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา จำนวน 108 คน คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน จำนวน 44 คน คณะอุตสาหกรรมเกษตรและชีวภาพ จำนวน 22 คน และคณะศึกษาศาสตร์ จำนวน 26 คน รวมทั้งสิ้น 350 คน คำนวณหาขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมในการวิจัยโดยใช้สูตรการคำนวณขนาดตัวอย่างของ Taro Yamane<sup>(8)</sup> เพื่อป้องกันความไม่ครบถ้วนและไม่สมบูรณ์ของแบบสอบถามจึงได้เพิ่มกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 10 ทำให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเข้าร่วมโครงการวิจัย (Inclusion Criteria) ดังนี้ 1) เป็นนิสิตที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง 2) เป็นผู้ที่อายุระหว่าง 17-26 ปี 3) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การใช้สมุนไพรมานานพอ 4) เป็นผู้ที่สามารถอ่านออกเขียนได้ 5) เป็นผู้ที่มีความสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย และเกณฑ์การคัดออกจากโครงการวิจัย (Exclusion Criteria) มีดังนี้ เป็นผู้ที่ไม่ตอบแบบสอบถามโครงการวิจัยไม่ครบถ้วน<sup>(9)</sup>

### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับตัวแปรแต่ละตัวตามกรอบแนวคิดการวิจัย และได้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาโดยแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ อายุ ชั้นปี คณะที่ศึกษา โรคประจำตัวและแหล่งข้อมูลข่าวสาร จำนวน 6 ข้อ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรมเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง จำนวน 20 ข้อ ลักษณะคำตอบเป็นแบบ 3 ตัวเลือก ได้แก่ ใช่ ไม่ใช่ ไม่แน่ใจ ตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่แน่ใจให้ 0 คะแนน<sup>(9)</sup> คะแนนความรู้แบ่งออกเป็น 3 ระดับ โดยอิงเกณฑ์ของ Bloom<sup>(10)</sup> ได้แก่ ความรู้ระดับต่ำ (คะแนนรวม 0-9 คะแนน) ความรู้ระดับปานกลาง (คะแนนรวม 10-15 คะแนน) และความรู้ระดับสูง (คะแนนรวม 16-20 คะแนน)

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามทัศนคติเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรมเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง รวมข้อคำถาม 10 ข้อ โดยแบ่งตามเกณฑ์ของ Best<sup>(11)</sup> ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต่ำ (คะแนนเฉลี่ย 1.00-2.33) ระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.66) ระดับสูง (คะแนนเฉลี่ย 3.67-5.00)

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรมเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง รวมข้อคำถาม 16 ข้อ โดยแบ่งตามเกณฑ์ของ Best<sup>(11)</sup> ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต่ำ (คะแนนเฉลี่ย 1.00-2.33) ระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.66) ระดับสูง (คะแนนเฉลี่ย 3.67-5.00)



## การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน โดยคัดเลือกเฉพาะ ข้อคำถามที่มีค่า Index of Item Objective Congruence (IOC) ไม่น้อยกว่า 0.50 ปรับปรุงแก้ไขคำถามบางส่วน ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดสอบ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างในนิสิตมหาลัทยักษณ วิทยาเขตพัทลุง จำนวน 30 คน พบว่า ค่า Cronbach's Alpha Coefficient ของข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ทักษณคต และพฤติกรรมการใช้สมุนไพรรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาลัทยักษณ วิทยาเขตพัทลุง เท่ากับ 0.86

## การวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ การใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลของปัจจัยส่วนบุคคล ความรู้ ทักษณคต และพฤติกรรมการใช้สมุนไพรรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19
2. สถิติไคสแควร์ (Chi – Square) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 เพื่ออธิบายค่า  $\chi^2$  และ p-value
3. สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson correlation coefficient) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทักษะคตที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์การโควิด-19 เพื่ออธิบายค่า r และ p-value

## การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองผ่านช่องทางออนไลน์ โดยขอความร่วมมือในการศึกษาวิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสิทธิในการตอบรับหรือปฏิเสธการเข้าร่วมการวิจัย รวมถึงอธิบายรายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูล คำตอบและข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างจะถือเป็นความลับและนำมาใช้สำหรับการวิจัยในครั้งนี้เท่านั้น หากกลุ่มตัวอย่างมีข้อสงสัยสามารถสอบถามผู้วิจัยได้ตลอดเวลาและสามารถออกจากการศึกษาวิจัยได้ แม้ว่าการวิจัยยังไม่เสร็จสิ้น โดยได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์มหาลัทยักษณ รหัสโครงการ COA NO. TSU 2022\_106 REC NO.0248 วันที่รับรอง 11 สิงหาคม พ.ศ. 2565

## ผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 256 คน ร้อยละ 66.49 มีช่วงอายุ 20-22 ปี จำนวน 250 คน ร้อยละ 64.94 โดยศึกษาอยู่ระดับชั้นปีที่ 2 จำนวน 104 คน ร้อยละ 27.01 คณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา จำนวน 104 คน ร้อยละ 27.01 ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างไม่มีโรค



ประจำตัว จำนวน 370 คน ร้อยละ 96.10 และได้รับข่าวสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต จำนวน 291 คน ร้อยละ 75.58 ดังตารางที่ 1

จากการศึกษาระดับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง พบว่า ระดับความรู้อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 54.29 ดังตารางที่ 2 ข้อคำถามที่กลุ่มตัวอย่างตอบถูกมากที่สุด คือ “ฟ้าทะลายโจรเพิ่มภูมิคุ้มกันในการต่อสู้กับเชื้อไวรัสโควิด-19 รวมถึงลดอาการอักเสบที่ปอดจากการติดเชื้อไวรัสโควิด-19” คิดเป็นร้อยละ 88.83 ทักษะอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 80.52 ดังตารางที่ 2 ข้อความที่กลุ่มตัวอย่างเลือกตอบระดับสูงมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อันดับที่ 1 ข้อความว่า “เมื่อท่านใช้สมุนไพรบรรเทาอาการ/รักษาโรคแล้วดีขึ้น ท่านจะแนะนำหรือบอกต่อให้ผู้อื่นใช้บ้าง” คิดเป็นร้อยละ 81.81 อันดับที่ 2 ข้อความว่า “ท่านเชื่อว่าสมุนไพรเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สังคมยอมรับในปัจจุบัน” คิดเป็นร้อยละ 76.36 อันดับที่ 3 ข้อความว่า “ท่านเชื่อว่าสมุนไพรมีความปลอดภัยต่อร่างกาย” คิดเป็นร้อยละ 75.84 ตามลำดับ และพฤติกรรมอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 76.11 ดังตารางที่ 2 ข้อความที่กลุ่มตัวอย่างเลือกตอบระดับต่ำมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อันดับที่ 1 ข้อความว่า “ท่านใช้กระเทียมเพื่อช่วยขับเสมหะ” คิดเป็นร้อยละ 44.93 อันดับที่ 2 ข้อความว่า “ท่านดื่มน้ำกระชายเพื่อเสริมภูมิคุ้มกัน” คิดเป็นร้อยละ 44.41 อันดับที่ 3 ข้อความว่า “ท่านทดลองใช้สมุนไพรใหม่ๆ เสมอ” คิดเป็นร้อยละ 37.15 ตามลำดับ

ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง ผลการทดสอบทางสถิติ พบว่า คณะที่ศึกษามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $\chi^2 = 42.160$ ,  $p\text{-value} = 0.004$ ) ส่วนเพศ อายุ ชั้นปี โรคประจำตัว และแหล่งข้อมูลข่าวสาร ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ชั้นปี คณะ โรคประจำตัว และแหล่งข้อมูลข่าวสาร (n = 385)

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	129	33.51
หญิง	256	66.49



ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
<b>อายุ</b>		
17-19 ปี	115	29.87
20-22 ปี	250	64.94
23 ปีขึ้นไป	20	5.19
<b>ชั้นปี</b>		
ชั้นปี 1	97	25.19
ชั้นปี 2	104	27.01
ชั้นปี 3	99	25.71
ชั้นปี 4	81	21.04
ชั้นปี 5 ขึ้นไป	4	1.04
<b>คณะ</b>		
วิทยาการสุขภาพและการกีฬา	104	27.01
วิทยาศาสตร์	83	21.56
วิศวกรรมศาสตร์	18	4.68
พยาบาลศาสตร์	30	7.79
นิติศาสตร์	58	15.06
ศึกษาศาสตร์	26	6.75
เทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชนอุตสาหกรรม	44	11.43
การเกษตรและชีวภาพ	22	5.71
<b>โรคประจำตัว</b>		
มี	15	3.90
ไม่มี	370	96.10
<b>แหล่งข้อมูลข่าวสาร</b>		
สื่อบุคคล	58	15.06
สื่ออินเทอร์เน็ต	291	75.58
โทรทัศน์	21	5.45
สื่อสิ่งพิมพ์	9	2.34
ร้านขายยา	1	0.26
วิทยุกระจายเสียง	5	1.30



ตารางที่ 2 ระดับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพใน  
 สถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง (n = 385)

ระดับ	จำนวน	ร้อยละ
<b>ระดับความรู้</b>		
ระดับดี (16-20 คะแนน)	75	19.48
ระดับปานกลาง (10-15 คะแนน)	209	54.29
ระดับต่ำ (0-9 คะแนน)	101	26.23
Max = 20 Min = 0 Mean = 11.81 SD = 4.14		
<b>ระดับทักษะ</b>		
ระดับต่ำ (1.00-2.33)	9	2.34
ระดับปานกลาง (2.34-3.66)	66	17.14
ระดับสูง (3.67-5.00)	310	80.52
Max = 5 Min = 1.20 Mean = 4.00 SD = 0.67		
<b>ระดับพฤติกรรม</b>		
ระดับต่ำ (1.00-2.33)	293	76.11
ระดับปานกลาง (2.34-3.66)	61	15.84
ระดับสูง (3.67-5.00)	31	8.05
Max = 4 Min = 0 Mean = 1.99 SD = 0.92		

ตารางที่ 3 ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพใน  
 สถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง

ปัจจัยส่วนบุคคล	ระดับพฤติกรรมต่อการใช้สมุนไพร		แปลผล
	$\chi^2$	p-value	
เพศ	2.895	0.408	ไม่มีความสัมพันธ์
อายุ	10.145	0.339	ไม่มีความสัมพันธ์
ชั้นปี	16.520	0.169	ไม่มีความสัมพันธ์
คณะ	42.160	0.004*	มีความสัมพันธ์
โรคประจำตัว	16.017	0.381	ไม่มีความสัมพันธ์
แหล่งข้อมูลข่าวสาร	19.452	0.194	ไม่มีความสัมพันธ์

\* p-value < 0.05



ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง พบว่าความรู้มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม โดยมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับน้อยมาก ( $r=0.100$ ,  $p\text{-value} = 0.044$ ) และทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม โดยมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับน้อยมาก ( $r=0.390$ ,  $p\text{-value} = 0.000$ ) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง

ตัวแปร	พฤติกรรมการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ		แปลผล
	r	p-value	
ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ	0.100	0.044*	มีความสัมพันธ์
ทัศนคติเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพ	0.390	0.000*	มีความสัมพันธ์

\*  $p\text{-value} < 0.05$

### สรุปผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.49 มีช่วงอายุ 20-22 ปี ร้อยละ 64.94 ไม่มีโรคประจำตัว ร้อยละ 96.10 และได้รับข่าวสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต ร้อยละ 75.58 กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ที่แตกต่างกัน ซึ่งระดับความรู้ของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 54.29 คะแนนเฉลี่ย  $11.81 \pm 4.14$  ทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 80.52 คะแนนเฉลี่ย  $4.00 \pm 0.67$  และพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 76.11 คะแนนเฉลี่ย  $1.99 \pm 0.92$

จากการหาความสัมพันธ์โดยใช้สถิติไคสแควร์ พบว่า คณะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19

จากการหาความสัมพันธ์โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19

### อภิปรายผลการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 อยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 54.29 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของทัศนคติ



แฉวจิารณ์<sup>(9)</sup> และการศึกษาของภิชณี วิจันท์<sup>(12)</sup> ที่ศึกษา ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของประชาชนบ้านหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 51.20 ส่วนทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 80.52 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของโรสนานี เหมตระกูลวงศ์<sup>(13)</sup> ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้ยาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในเขตเทศบาลนครยะลา ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า ทักษะเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเอง มีทัศนคติอยู่ในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ 63.50 และพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ 76.11 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจันทร์รัตน์ จาริกสกุลชัย<sup>(14)</sup> ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้สมุนไพรไทยในช่วงสถานการณ์โควิด-19 อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า พฤติกรรมการใช้สมุนไพรไทยในการดูแลสุขภาพตนเองของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ 60.90 จากการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 โดยใช้สถิติไคสแควร์และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ได้ผลการศึกษาดังนี้

ด้านคณะที่ศึกษา ผลการศึกษา พบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างคณะกับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.004 อาจกล่าวได้ว่านิสิตที่ศึกษาคณะที่แตกต่างกันมีความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 แตกต่างกันไป เนื่องจากแต่ละคณะมีการศึกษาที่แตกต่างกัน คณะที่กำลังศึกษาส่วนใหญ่เป็นคณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา ซึ่งเป็นคณะเกี่ยวกับสุขภาพ ทั้งนี้เนื่องมาจากคณะที่ศึกษานั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่เป็นตัวช่วยในการตัดสินใจในการเลือกใช้หรือเลือกปฏิบัติในสิ่งต่างๆ คณะที่ศึกษาช่วยให้คนตระหนักรู้และเข้าใจในเหตุผล อีกทั้งคณะที่ศึกษา ยังทำให้เกิดความแตกต่างทางด้านความคิด ทักษะ และค่านิยมของแต่ละบุคคล ส่งผลให้แต่ละบุคคลมีความรู้ ทักษะที่หลากหลายจึงเกิดพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ที่แตกต่างกันไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทศดาพร แฉวจิารณ์<sup>(11)</sup> ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง พบว่า คณะมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.02 ส่วนความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ผลการศึกษา พบว่า มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.044 และ 0.000 ตามลำดับ อาจกล่าวได้ว่า นิสิตที่มีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 แตกต่างกันไป ทำให้มีค่านิยม มุมมอง



และการเลือกใช้สมุนไพรที่หลากหลายส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วิริญญา เมืองช้าง<sup>(4)</sup> ที่พบว่า ความรู้และทัศนคติมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 และตรงกับทฤษฎี Knowledge Attitude Practice (KAP) สรุปได้ว่า ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กันในหลากหลายมิติ ซึ่งเชื่อว่าหากบุคคลใดมีทัศนคติที่ดีจะส่งผลให้มีพฤติกรรมที่ดี และพฤติกรรมที่ดีจะส่งผลให้บุคคลมีทัศนคติหรือความคิดที่ดีด้วยเช่นกัน หรือสรุปได้ว่า ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน เช่น การได้รับความรู้จะทำให้มีทัศนคติซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรม ดังนั้น พฤติกรรมมีผลมาจากความรู้และทัศนคติ ซึ่งทั้งหมดจะมีพื้นฐานมาจากความรู้และความเข้าใจ<sup>(6)</sup>

สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรจะมีทัศนคติที่ดีในการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการปฏิบัติตัวเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในทางตรงกันข้ามกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีความรู้และขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรจะมีทัศนคติและค่านิยมที่ไม่ดีหรือเป็นลบต่อการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในการดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19

### ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรมีการเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ให้กับนิสิตและบุคลากรรอบข้างของมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง
2. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม โดยการศึกษาในรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยให้มีคำถามปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลในส่วนอื่นๆ เพิ่มเติม
3. การศึกษาครั้งต่อไปควรมีการเจาะลึกถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคแต่ละโรคแต่ละกลุ่มอาการ รวมไปถึงรูปแบบและวิธีการใช้สมุนไพร เพื่อที่จะได้รู้ถึงรูปแบบและวิธีการใช้ที่หลากหลายและเหมาะสมในการศึกษาการวิจัยที่เหมาะสมในพื้นที่ต่อไป

### กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณคณะวิทยาการสุขภาพและการกีฬา มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง ในการสนับสนุนทุนวิจัย และขอขอบคุณนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง ที่เสียสละเวลาตอบแบบสอบถามและสนับสนุนในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้



## เอกสารอ้างอิง

1. องค์การอนามัยโลก. รายงานสถานการณ์โดยองค์การอนามัยโลกประจำประเทศไทย ฉบับที่ 214. [อินเทอร์เน็ต]. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข; 2565. [เข้าถึงเมื่อ 10 ธันวาคม 2565]. เข้าถึงได้จาก: <https://cdn.who.int/>
2. ศูนย์หลักฐานเชิงประจักษ์ด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร โรงพยาบาลอภัยภูเบศร. คู่มือการดูแลสุขภาพสำหรับประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ระลอก 3 ด้วยศาสตร์การแพทย์แผนไทยและสมุนไพร. [จุลสาร]. ปราณบุรี: 2564.
3. นกสร ผองใส, ชวลิน อินทรทอง, ดวงทิพย์ สนธิเมือง, ภัทรศศิร เหลาจินวงค์, บดินทร ชาตะเวที. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้ฟ้าทะลายโจรในการดูแลสุขภาพช่วงภาวะติดเชื้อโควิด-19 ของประชาชนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. Thai Bull Pharm Sci. 2022;17(1):57-69.
4. วิริญา เมืองช้าง. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2559.
5. กองวิชาการและแผนงานกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. แนวทางปฏิบัติทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019. [จุลสาร]. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข; 2564.
6. วิไลลักษณ์ ภูประเสริฐ. การใช้สมุนไพรของประชาชนในเมืองท่าพระบาทแขวง บอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารสาธารณสุข) บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย ขอนแก่น; 2553.
7. ทวีศักดิ์ เทพพิทักษ์. การใช้แบบจำลอง KAP กับการศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวี / เอดส์ของคนประจำเรือไทย. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย. 2556; 8(2): 84-102.
8. Taro Yamane. Statistics: An Introductory Analysis. 3rd ed. New York: Harper and Row Publications; 1973.
9. ทศดาพร แจวจารณ์, ณัฐธนิชา สนั่นก้อง, นัชมีน เจ๊ะกา, สุกกาญจนา กำลิ่งมาก และ ยมล พิทักษ์ภาวศุทธิ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพในสถานการณ์โควิด-19 ในนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง. ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเครือข่ายภาคใต้ ครั้งที่ 8; 21 กุมภาพันธ์ 2566; มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา; 2566. น. 362-369.



10. Bloom, Benjamin S., et al. Hand Book on Formative and Summative Evaluation of Student Learning. New York: Mc Graw-Hill Book Company; 1971.
11. Best, John W., et al. Research in Education. New Jersey: Prentice hall Inc; 1977.
12. ภิษณี วิจันท์ก. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของประชาชนบ้านหนองบัวศาลา จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี. 2563, 31 (1) : 12-21.
13. โรสนานี เหมตระกูลวงศ์, กิตติพร เนาว์สุวรรณ และจิราพัชร พลอยนิลเพชร. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้ยาสมุนไพรในการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในเขตเทศบาลนครยะลา ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา. ในการประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 11; 17 กรกฎาคม 2563; มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา; 2563. น. 1979-1986.
14. จันทรรัตน์ จาริกสกุลชัย, รัฐพล ศิลปรัศมี, พลอยชญารินทร์ ราวินิจ, ณัฐฐปวีร์ มณีวรรณะ, รสริน น้อยเจริญ และศุภกานดา ใจมา. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการใช้สมุนไพรไทยในช่วงสถานการณ์ COVID-19 อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. 2565, 16 (2): 135-151.